

УДК 373.24

Олена Белова

Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

ORCID ID 0000-0001-6162-4106

DOI 10.24139/2312-5993/2020.07/141-156

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНУ «ГОТОВНІСТЬ» ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз терміну «готовність» та розкрити сутність суміжних понять: «готовність до навчання», «готовність до школи», «підготовка до школи», «шкільна зрілість». Основними методами дослідження є теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури. Аналіз матеріалів дослідження довів, що не існує єдиної позиції щодо поняття «готовності» дитини до школи, але кожне з них включає у свій зміст багаторівневе утворення, у якому закладено взаємопов'язані між собою компоненти, і відсутність одного з них може призвести до дисбалансу у структурі майбутнього школяра. У перспективі розглядатиметься психолого-педагогічні компоненти готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання.

***Ключові слова:** готовність, готовність до навчання, готовність до школи, підготовка до школи, шкільна зрілість.*

Постановка проблеми. Сучасна готовність дітей старшого дошкільного віку до шкільних умов передбачає ґрунтовну організаційно-виховну роботу закладів дошкільної освіти, які мають забезпечити високий рівень загального різностороннього розвитку майбутніх учнів. Від комплексної підготовки дитини залежить швидкість її адаптування до нового соціального статусу. Пред'явлені високі вимоги у виховній та навчальній діяльності загальноосвітніми школами вимагають створення нових, ефективних психолого-педагогічних методів та підходів у навчанні підростаючого покоління. Для подальшого вивчення проблеми дослідження є необхідність у з'ясуванні сутності терміну «готовність» й розрізненні таких понять, як «готовність до навчання», «готовність до школи», «підготовка до школи», «шкільна зрілість».

Аналіз актуальних досліджень. Термін «готовність» не має однозначного тлумачення. У наукових працях із педагогіки, психології, логопедії, нейрофізіології, філософії, соціології тощо його розглядають по-різному. Класичне його бачення передбачає сукупність характерологічних особливостей для здійснення певної діяльності. Більш сучасні дослідження розширюють це поняття, виділяючи компоненти, які визначають рівень розвитку психофізіологічних, пізнавальних, соціальних та особистісних якостей.

У науковій площині поняття «готовність» розглядають під призмою:

- «готовності до навчання» (А. Анастезі, 1982; Б. Андрієвський, 2010; М. Безруких, 2003; Л. Божович, 1987; Л. Венгер, 1982; Л. Виготський, 1966; О. Грудненко, 2013; О. Запорожець, 1977; Д. Ельконін, 1989; Я. Коменський, 1982; О. Леонт'єв, 1983. Г. Любленська, 1982; Е. Мейман, 1915; В. Мижериков, 2004; Н. Нижегородцева, 2001; В. Овчарова, 2007; І. Песталоцци, 1981; Е. Речицка, 2000; С. Рубінштейн, 1989; Е. Ропачевич, 2001; В. Шадрикова, 2004, К. Ушинський, 1983 та ін.);

- «готовності до школи» (Т. Бабаєва, 2000; Т. Іляшенко, 2002; Т. Кузьмишина, 2005; Г. Лаврент'єва, 2000; І. Маргулян, 2008; О. Новак, 2013; Н. Селіверстової, 2009 та ін.);

- «підготовки до школи» (А. Богуш, 2003; Т. Бондаренко, 2008; Т. Доронова, 2004; В. Котирло, 1971; О. Кравцова, 1999; О. Ласточкіна, 2012; Т. Пантюк, 2016; О. Савченко, 2001; О. Усова, 1981 та ін.);

- «шкільної зрілості» (А. Анастаси, 2001; І. Дубровіна, 1998; О. Ковшар, 2015; О. Лурія, 1948; В. Мухіна, 1986; J. Bruner, 1970; A. Kern, 1954; C. Strebел, 1957; J. Jirasek, 1978 та ін.).

Визначають її варіації через такі психофізіологічні, соціально-педагогічні компоненти, як: педагогічна готовність (загальна, спеціальна), професійна готовність; психологічна готовність; інтелектуальна готовність; когнітивна готовність; емоційна готовність; волюва готовність; мотиваційна готовність; мовленнєва готовність; особистісна готовність або мотиваційно-особистісна готовність; соціальна готовність або соціально-психологічна готовність; фізіологічна або фізична готовність (психосоматична готовність).

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз терміну «готовність» та розкрити сутність суміжних понять: «готовність до навчання», «готовність до школи», «підготовка до школи», «шкільна зрілість» дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження включають теоретичне обґрунтування психолого-педагогічної та спеціальної літератури щодо проблеми дослідження.

Виклад основного матеріалу. Для визначення сутності терміну «готовність» звертаємось до енциклопедичних словників, зокрема академічний тлумачний словник української мови цей термін розкриває як стан готовності для здійснення певної дії або необхідність чи бажання зробити, що-небудь; фармацевтична термінологія проводить паралель між «готовністю» та «тонусом». Відповідно – «тонус» є фоною активністю нервових центрів відповідних тканин і органів, які забезпечують готовність до виконання дій. Словник сучасної української мови вказує на бажання,

внутрішню потребу до чого-небудь, зацікавленість у здійсненні чого-небудь, у володінні чим-небудь, хотіння.

Педагогічні дослідження висвітлюють «готовність» як систему компонентів, якостей, якими має володіти особистість. Зокрема, «академічний тлумачний словник української мови» характеризує цей термін як підставу для оцінювання, визначення чогось; мірило.

У психологічному словнику поняття «готовність» трактується як направленість на виконання тієї чи іншої дії, наявність відповідної системи знань, умінь та навиків; як сукупність морфологічних (фізіологічне дозрівання організму, нервової системи) і психологічних особливостей (рівень сформованості психічних процесів: пізнавальної та емоційної сфер) дитини старшого дошкільного віку, які забезпечують успішний перехід її до систематичного організованого шкільного навчання; психологічна готовність до шкільного навчання і комплекс психологічних якостей, необхідних дитині для успішного навчання у школі.

У сучасних літературних джерелах трактування «готовності» до навчання дітей старшого дошкільного віку розглядається ширше і для цього використовують різні поняття: «готовність до навчання», «готовність до школи», «підготовка до школи», «шкільна зрілість». Глибоке вивчення терміну «готовність до навчання» дозволило нам з'ясувати, що існували різні думки щодо змісту цього поняття. Наукові погляди розділялися. Так, представники першої позиції (Л. Венгер, 1982; Л. Виготський, 1966; Д. Ельконін, 1989; О. Леонтьєв, 1983 та ін.) стверджували, що навчання передуює розвитку дитини. Інші науковці (А. Анастезі, 1982; Б. Андрієвський, 2010; М. Безруких, 2003; Л. Божович, 1995; О. Запорожець, 1977; О. Люблінська, 1982; В. Мижериков, 2004; Н. Нижегородцева, 2001; В. Овчарова, 2007; Е. Ропачевич, 2001; В. Шадрікова, 2004) наводили докази, що готовність до навчання здійснюється завдяки сформованості компонентних складових, які є взаємодоповнюючими (морфо-фізіологічний, психологічний, інтелектуальний, мовленнєвий, емоційний, вольовий, мотиваційний, особистісний, суспільний тощо).

Зокрема, представники першої позиції (Л. Виготський, 1982; Д. Ельконін, 1989; О. Леонтьєв, 1943 та ін.) виділяли загальні якості, якими має володіти дитина до навчання у школі. На їх думку, розвиток не може існувати ізольовано. У своїх працях вчені стверджували, що саме цілісне навчання стимулює розвиток дитини – «...один крок у навчанні призводить до ста кроків у розвитку...» (Виготський, 1982). На початку шкільного навчання в більшості дітей довільність та свідомість знаходяться на стадії формування, і

є психологічними новоутвореннями молодшого шкільного віку (Виготський, 1982, с. 241). Такі факти підтверджувалися відповідними дослідженнями: навчання письму, граматики арифметики не починається в момент зрілості відповідних функцій. Саме їх незрілість до початку навчання – загальний і основний закон, до якого прийшли дослідники в усіх галузях знання.

За міркуваннями Л. Виготського (1982), у дитини, на початку першого класу, мають бути сформовані вміння узагальнювати, диференціювати предмети та явища дійсності відповідно до категорій; розвинуті почуття власної відповідальності; сформовані вміння контролювати свою поведінку в певних життєвих ситуаціях до відповідних соціально-моральних норм.

О. Леонтьєв (1983, с. 281), наголошував, що готовність старшого дошкільника до школи визначає його розуміння змісту навчальних задач, усвідомлення способу виконання дії, навички самоконтролю й самооцінювання, розвиток вольових якостей, уміння спостерігати, слухати, запам'ятовувати, домагатися розв'язувати поставлені питання, вміння керувати своєю поведінкою.

З точки зору К. Ушинського (1983), успіх у навчальній діяльності визначається сукупним розвитком процесів пам'яті, уваги та мислення. Ним також зазначено, що дитина не є готовою до школи, якщо в неї низький рівень сформованості властивостей уваги та мовленнєвих функцій. Його педагогічні погляди поєднували навчання з вихованням, ґрунтувалися на ідеях особливостей психічного розвитку дітей їх активності та діяльності. Е. Мейман (1915) надавав велике значення загальним закономірностям та індивідуальним особливостям фізичного й духовного розвитку дітей; їх психологічним та фізіологічним особливостям, які необхідні у шкільній діяльності. Він намагався методами експериментальної педагогіки вивчити ізолювано всі психічні функції дітей на різних етапах їх розвитку. З позиції Д. Ельконіна (1989), дитина старшого дошкільного віку має володіти довільною діяльністю, знаково-символічними засобами та навичками сприймання думок інших людей. Довільна поведінка формується в рольових іграх у колективі дітей. Він зазначав, що саме зі своїми однолітками дошкільник може відпрацювати певні сюжетні лінії, тоді як самотійно зробити йому буде дуже складно. На думку О. Усової (1981), у дошкільному віці необхідно спрямувати дітей на навчальну діяльність, яка впливає на розвиток їх психічних процесів. Здатність дитиною здійснювати розумові дії певного напрямку (слухати і чути, дивитися і бачити, сприймати і пізнавати) є першими кроками в розвиткові здатності вчитися.

Я. Коменський (1982) передбачав навчання та виховання відповідно до вікових етапів розвитку. Він порівнював готовність із природними процесами, де розвиток має відбуватися своєчасно й послідовно. Велику роль у підготовці дітей педагог покладав на батьків. На його думку, саме вони мають психологічно налаштувати дитину до школи. Проблему підготовки дітей до школи він розглядав у трьох напрямках: значення підготовки, ознаки готовності, форми й методи роботи школи і батьків. І. Песталоцци (1981), швейцарський педагог-демократ, перший розробив принцип розвивального навчання, підкреслив тісний зв'язок між дошкільною та шкільною освітою. Ним було розроблено матеріали дидактики і методики для «першого навчання». Також педагог указував, що важливими в підготовці до навчання є індивідуальні особливості дітей. Як відмічає О. Грудненко (2013), цілісний психічний стан дитини здатен сприймати систему вимог, які пред'являються у школі, а також успішно оволодіння новою навчальною діяльністю та створювати нові соціальні взаємовідносини.

Л. Венгер (1982) стверджував, що в дитини мають бути сформовані навички вчитися й уміння налагоджувати взаємозв'язки між однолітками та дорослими в момент спільної діяльності. Такий досвід допоможе майбутньому школяру уникнути стресових ситуацій у період навчання, скоріше адаптуватися до освітніх умов. Пізніше, ученим було зазначено, що дошкільник має бути психологічно готовий до школи і тому включає сформованість мотиваційного, вольового та розумового компонентів (Венгер, 1984).

Другий напрям включає праці вчених, що розглядали готовність до навчання комплексно. Зокрема, Л. Божович (1995) зазначала, що готовність до навчання ґрунтується на розвитку пізнавальних інтересів, достатнього рівня сформованості мисленневих операцій, довільної регуляції діяльності, а також соціальної компетентності та «внутрішньої позиції» майбутнього учня. Саме цей показник, за словами науковця, є основним критерієм готовності до школи.

Н. Нижегородцева (2001, с. 5) включає фізіологічну, психологічну, соціальну та особистісну сформованість. На її думку, готовність до навчання є інтегральним або системним засобом дитячої індивідуальності, що включено в систему освіти, де відбувається розвиток у процесі навчальної діяльності.

Для готовності дитини до школи Б. Андрієвський розглядає систему педагогічних заходів, які мають бути спрямовані на загальний розвиток дошкільника. Створення певних умов, які би дозволили сформувавши основу та багаторівневий комплекс для загальних умінь та навичок, який у

майбутньому забезпечить успішну навчальну діяльність. Звичайно, у дітей старшого дошкільного віку не можливо сформувати цілісність «шкільних якостей», але, на думку класичних науковців (О. Запорожець, 1977; О. Леонтьєва, 1943; В. Мухіної, 1986; Д. Ельконіна, 1989 та ін.), у них має бути сформовано: здатність до розуміння змісту навчальних завдань, усвідомлення способів виконання дії, елементарні навички самоконтролю, вольові якості, вміння спостерігати, слухати, запам'ятовувати, домагатися вирішення висунутих завдань, вміння управляти власною поведінкою).

У структуру готовності до навчання Г. Люблінська (1982) включає сформованість пізнавального відношення дітей до оточуючого їх світу: бажання займатися, інтерес до навчання, до засвоєння грамоти й навичок читання, пізнання нового – є основним критерієм до навчання у школі.

Готовність до шкільного навчання А. Анастезі (1982) розглядала як процес оволодіння дошкільниками вміннями, знаннями, здібностями, мотивацією, відповідною поведінкою та іншими необхідними для оптимального рівня розвитку характеристиками.

О. Запорожець (1977) розглядав цілісну систему взаємозалежних якостей дитячої особистості, до якої відносив особливості мотивації, рівень розвитку пізнавальної, інтелектуальної (аналітико-синтетичної) діяльності та рівень сформованості механізмів вольової регуляції. Учений указував, що в дітей на цьому етапі відбувається поєднання кризового розвитку й комплексу новоутворень, тобто стабільного та кризового періодів. Подібну позицію мала Л. Божович (1995). На її думку, готовність до навчання, окрім психологічного аспекту, має включати інші важливі компоненти, які здатні вплинути на успішність у навчальній діяльності, а саме: мотиваційний, що ґрунтується на пізнавальних та соціальних мотивах; інтелектуальний – основою якого є розвиток мисленнєвих процесів (здатність узагальнювати, порівнювати, класифікувати, виділяти відповідні признаки, робити висновки); сформованість довільної регуляції поведінки.

Як відмічає М. Безруких (2003), розвиток основних функціональних систем організму дитини та її стану здоров'я і визначають психологічну, фізіологічну соціальну та особистісну готовність до шкільного навчання. Окрім зрілості фізіологічної та соціальної, на думку В. Овчарова (2007), дитина дошкільного віку повинна мати й відповідний рівень інтелектуального та емоційно-вольового розвитку. Такі компоненти дозволять їй краще адаптуватися до нових освітніх умов. У свою чергу, В. Мижериков (2004), С. Конопляста, А. Яковенко (2017), Е. Робацевич (2001) у поняття «готовність до навчання» вкладають компонент мовлення та його функції.

У педагогічній та психологічній літературі, поряд із терміном «готовність до школи», вживається термін «шкільна зрілість». Ці терміни майже синонімічні, але останній скоріш позначає психофізіологічний аспект органічного дозрівання, тоді як «готовність до школи» включає ступінь сформованості фізичних, фізіологічних та психічних якостей дитини, що забезпечує безболісний перехід старшого дошкільника у шкільне середовище. Дитина має проявляти бажання вчитися, слухати вчителя, має бути уважною, мовлення та пізнавальні процеси мають відповідати відповідному віку.

Готовність до школи була розглянута в інших тлумачних словниках як сукупність морфо-фізіологічних і психологічних особливостей дитини старшого дошкільного віку, що забезпечує їй успішний перехід до систематичного, організованого шкільного навчання. Зокрема, Б. Бім-Бад (2002), окрім фізіологічної та психічної сформованості, великого значення надавав інтегральній характеристиці, яка ґрунтується на рівні стану здоров'я, фізичного, особистісного (мотивація, самосвідомість, самооцінка), інтелектуального, мовленнєвого та фізіологічного (зорового, слухового сприйняття, моторних функцій тощо) розвитку. Також Б. Бім-Бад указував, що готовність до навчання не є абсолютною і залежить від вимог школи, об'єму та інтенсивності шкільного навантаження, диференційованості та різних умов. Зарубіжні науковці F. Tyler (1964), R. Gagne (1977), R. Brandt (1970) готовність до школи розглядали з точки зору сучасної освіти. Тому їх напрацювання включають вивчення особливостей усебічного розвитку дитини, зокрема педагогічні, психологічні та фізіологічні аспекти.

Г. Коджаспірова (2000, с. 30-31) в сучасному словнику-довіднику роз'яснює, що «готовність до школи» – це комплексне поняття, до складу якого включено особистісну, інтелектуальну готовність, а також достатній рівень розвитку зорово-моторної координації.

Погляди Н. Селіверстової (2009) на питання готовності до школи включали розвиток у різній степені психічних функцій: сприйняття, пам'яті, уваги, вольових якостей тощо. На думку автора, наявність тих чи інших загальних знань не є критерієм готовності до школи. С. Трошина (1992) «готовність до школи» розглядала як новоутворення дитячої особистості: власної позиції, потреб у значимості. Від сформованості внутрішньої позиції залежить навчальна мотивація, від нових потреб – відношення до навчання, однолітків і вчителів. Якщо в дитини не відбулися відповідні психічні перевлаштування, не дивлячись на її фізичний вік, вона залишається дошкільником. Потрапляння в школу може призвести до

внутрішніх та зовнішніх конфліктів (плачу, психологічних травм, потреба гратися, неможливість зосередити увагу на навчальному матеріалі, нерозуміння шкільних та навчальних вимог тощо). У зміст готовності до школи Т. Бабаєва (2000) включала такі компоненти, як: емоційно-ціннісний, змістово-діяльний, контроль-регулятивний. Важливим також є досвід у пізнавальній сфері та вміння спілкуватися з оточуючими.

Термін «підготовка до школи» представлено як комплекс педагогічних заходів, що визначають загальний розвиток дошкільника (психічний, інтелектуальний, емоційний, вольовий, соціальний, моральний, фізичний). «Підготовка» у даному випадку розкриває рівень сформованості загально-навчальних знань, умінь та навичок (інтелектуальних, комунікативних та організаційних).

Т. Бондаренко (2008) виділяє загальний етап підготовки, зміст якого передбачає формування у старших дошкільників життєвих умінь та обізнаності у процесі загальної підготовки, що ґрунтується на фізичному, психологічному, соціальному, мотиваційному та вольовому розвитку дитини; спеціальної підготовки, що включає мовленнєвий, математичний, логічний, екологічний, естетичний, моральний, природний та інший розвиток; залучення представників освітнього процесу (шкільних педагогів) та батьків для формування в дітей уявлень про навчання у школі.

Т. Пантук (2016), наголошувала, що на етапі підготовки дитини до школи всі напрями розвитку (фізіологічний, фізичний, психічний, соціальний, інтелектуальний) рівною мірою впливають на становлення особистості. У дошкільника можуть бути добре розвинуті математичні здібності й відчуття мовлення (гарно читає і лічить), але не може довго втримувати увагу, виникають труднощі в запам'ятовуванні нової інформації. Це вказує на недостатній розумовий розвиток і несформований фізіологічні та психічні функції. На думку вченої, гармонійний розвиток забезпечить дошкільникові комфортний перехід до шкільних умов. Суспільні детермінанти значно впливають на процес підготовки майбутнього першокласника й вимагають перегляду як теоретичних засад, так і практичних методів та прийомів.

Низка вчених у галузі дошкільної освіти (Доронова, 2004; Кравцова, 1999; Усова, 1981 та ін.) розглядали підготовку дітей до школи як комплексне багатокомпонентне явище, інтегрованим результатом якого є готовність старшого дошкільника до оволодіння навчальною програмою у школі. Науковці також розрізняють основні складові, які визначають підготовленість на спеціальну і загальну підготовку. О. Кравцова (1999,

с. 24) звертає увагу на те, що ці складові є взаємозумовленими і включають як психологічні, так і педагогічні компоненти. Підготовка дітей до школи, з її точки зору – це специфічна організація навчально-виховної роботи, яка забезпечує достатній рівень загального фізичного і психічного розвитку дошкільника й зумовлює подальше успішне навчання.

О. Савченко (2001, с. 6) підкреслювала, що важливим у «підготовці до школи» є як загальна, так і спеціальна підготовка. З міркувань ученої, їх взаємозв'язок є інтегрованим результатом, що й визначає готовність старших дошкільників до навчальної діяльності.

Загальна підготовка, як констатувала А. Богуш (2003), указує на рівень відповідальності, організованості та дисциплінованості дитини, її вміння самостійно виконувати навчальну діяльність, довільно керувати своїми діями, зокрема й поведінкою, дотримуватися моральних, етичних та соціально-культурних правил, уміти взаємодіяти та спілкуватися з однолітками і дорослими. В. Котирло (1971, с. 6) включає в загальну підготовку результат тривалої всебічної роботи батьків та закладів дошкільної освіти над компонентами готовності (фізичним, психічним, емоційним, особистісним).

Спеціальна підготовка, з точки зору А. Богуш (2003), передбачає сформованість у дитини знань, умінь і навичок, які в подальшому забезпечать їй успішне оволодіння навчальною програмою з таких предметів, як рідна мова, письмо, читання, математика, довілля.

У психологічній та педагогічній літературі, словниках, довідниках проводиться аналогія між термінами «готовність» та «шкільна зрілість». Але друге поняття вказує більше на психофізіологічне дозрівання. Це означає, що в дитини вдосконалюються рухові функції, загальний фізичний розвиток стає більш злагодженим: посилено розвиваються всі системи організму: опорно-рухова, серцево-судинна, ендокринна, дихальна тощо. Відбувається злагоджена робота нервової системи, а саме, у морфології та фізіології кори головного мозку (Безруких, 2003; Лурія, 1948 та ін.), що дозволяє дитині сприймати більший обсяг інформації, переробляти й засвоювати її. У цей період з'являються передумови гальмівних реакцій, що створюють умови для довільної регуляції поведінки. Тому більшість учених, розглядаючи «шкільну зрілість», опираються на морфологічний, фізіологічний та психічний (психічні функції, мотивацію та особистісну сферу) розвиток дитини. Умовно виділяють три аспекти шкільної зрілості: інтелектуальний, емоційний та соціальний.

З точки зору зарубіжної психології (А. Kern, 1951; С. Strebel, 1957; J. Jirasek, 1978), «шкільна зрілість» представляється як досягнення певного ступеню розвитку дитини, що дозволяє їй навчатися у школі. Так, J. Jirasek (1978) вказує, що в майбутнього першокласника має бути сформовані як теоретичні основи, так і практичний досвід. Головною особливістю від вважає розвиток інтелектуальних можливостей. Його праці побудовані на дослідженні сформованості аналітичного мислення, диференційованого сприйняття (перцептивна зрілість), логічного запам'ятовування, творчої уяви, властивостей уваги, сенсомоторної координації та інших процесів.

Як відмічає А. Kern (1954), дитина, яка потрапляє у шкільний простір, має бути зрілою в розумовому (включає розвиток довільної уваги, аналітичного мислення), емоційному (емоціональна стійкість, недопущення імпульсивних реакцій) та соціальному (здатність спілкуватися з оточуючими, відкриватися інтересам та умовам дитячих груп, здатність узяти на себе роль школяра в умовах навчання) відношенні.

С. Strebel (1957) розглядав психологічне утворення як відповідний рівень розвитку дитини перед вступом до школи. З його міркувань, у першокласника має бути розвинуті розумовий, соціальний, емоційний компоненти. А. Анастасі (2001) надавала шкільній зрілості значення оволодіння дошкільниками певними вміннями, знаннями, здібностями, навчальною мотивацією, поведінковими якостями, тобто включала ті характеристики, що є необхідними для оптимального рівня засвоєння шкільної програми. J. Bruner (1970) та інші вчені піддають сумніву положення концепції «шкільної зрілості» і підкреслюють важливість соціальних факторів та особливостей сімейного й суспільного виховання в її виникненні. З позиції І. Дубровиної (1998), «шкільна зрілість» – це передусім функціональна готовність, тобто ступінь зрілості певних мозкових структур, нервово-психічних функцій.

На думку В. Мухіної (1986), у старшому дошкільному віці мають бути сформовані основні два види сприйняття: дії ідентифікації (орієнтація на еталон) та дії моделювання (уміння моделювати у грі свої відношення до оточуючого світу, програвання різноманітних життєвих ситуацій: роль лідера, підлеглого, виконавця). Ученою зазначено, що всі сенситивні періоди розвитку дошкільника супроводжують соціальні взаємовідносини і тому дитина має вміти гратися. В іншому разі навчальне навантаження може призвести до невротичних симптомів (капризності, плаксивості, страхом перед учнями, учителем, виникає небажання ходити у школу).

Зрілість дитини старшого дошкільного віку до шкільного навчання О. Ковшар (2015) розглядала як психологічну готовність. У дитини, на її думку, повинні бути сформовані базові якості цілісної особистості, а також розвинуті психічні процеси (пізнавальні та емоційно-вольові), уміння до взаємодії з довколишнім світом.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Аналіз наукових джерел дає можливість стверджувати, що термін «готовність» має єдину ключову позицію, а саме – спрямовану дію, бажання щось робити. Залежно від галузі знань поняття «готовність» набуває різних тлумачень: з медичної точки зору це – стан, тонус, мобілізація всіх психофізичних систем; з педагогічної – позитивне ставлення до діяльності, усвідомлення навчального мотиву, потреб; установка на певну поведінку; з психологічної – спрямованість на виконання тієї чи іншої дії за наявності відповідних знань, умінь та навичок; сформованість психологічних властивостей, без яких неможливе успішне оволодіння діяльністю. Ґрунтовне вивчення словникової термінології дозволяє відмітити, що підготовка до діяльності слугує формуванням самої готовності. Огляд психолого-педагогічної літератури доводить, що наявність у суб'єкту сформованих певних якостей до навчання не розкриває сутності «готовності», а стає одним із компонентів його загальної структури.

Поняття «*готовність до навчання*» розглядається з двох позицій: вплив загальних якостей та закономірностей на розвиток особистості в цілому та виділення компонентів (функціональний, пізнавальний, емоційний, мотиваційний особистісно-соціальний), які позначають готовність до навчання у школі.

«*Готовність до школи*» визначається ступінь сформованості фізичних, фізіологічних та психічних якостей дитини, визначається складним структурним новоутворенням особистості – її нових якостей: власної позиції, потреб у значимості.

«*Підготовка до школи*» ґрунтується на загальній та спеціальній підготовці. Їх взаємодія визначає всі компоненти готовності (психічну, інтелектуальну, емоційну, вольову, соціальну, особистісну, моральну, фізичну) дитини старшого дошкільного віку до отримання нових шкільних знань, умінь та навичок. «*Шкільна зрілість*» дошкільника – це психофізіологічний аспект органічного дозрівання, а саме – сформованість морфологічно-фізіологічної та психічної системи (інтелектуальної, емоційної й соціально-особистісної).

На основі аналізу результатів теоретичного дослідження можна стверджувати, що у психолого-педагогічній літературі не існує єдиної позиції щодо поняття «готовності» дитини до школи. Існують відмінні та спільні погляди цієї проблеми, перспективою нашого дослідження буде розгляд психолого-педагогічних та фізіологічних компонентів готовності майбутніх школярів.

ЛІТЕРАТУРА

- Анастаси, А. (2001). *Психологическое тестирование*. Москва: Педагогика (Anastasi, A. (2001). *Psychological testing*. Moscow: Pedagogy).
- Андрієвський, Б. М. (2010). Проблеми готовності шестирічних дітей до навчання в школі. *Педагогічний альманах*, 5, 6-9 (Andriievskiy, B. M. (2010). Problems of the readiness of six-year-old children before starting school. *Pedagogical almanac*, 5, 6-9).
- Бабаєва, Т. І. (1993). *У школьного порога*. Москва: Просвещение (Babaieva, T. I. (1993). *At the school doorstep*. Moscow: Education).
- Безруких, М. М., Сонькин, В. Д., Фарбер, Д. А. (2003). *Возрастная физиология*. Москва: Академия (Bezrukikh, M. M., Sonkin, V. D., Farber, D. A. (2003). *Age physiology*. Moscow: Academy).
- Бим-Бад, Б. М. (2002). *Педагогический энциклопедический словарь*. Москва (Bim-Bad, B. M. (2002). *Pedagogical Encyclopedic Dictionary*. Moscow).
- Богуш, А. М., Шиліна, Н. Є. (2003). *Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі*. Одеса: ПНЦ АПН України (Bogush, A. M., Shylina, N. Ye. (2003). *Moving readiness of senior preschool children before starting school*. Odessa).
- Божович, Л. І. (1995). Психологические вопросы готовности ребенка к школьному обучению. *Вопросы психологии*. Москва: Междунар. образоват. психол. колледж (Bozhovych, L. I. (1995). Psychological issues of a child's readiness for schooling. *The issues of psychology*. Moscow: International educational psychol. college).
- Бондаренко, Т. М. (2008). *Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема в теорії і практиці вітчизняної педагогіки (друга половина ХХ століття)* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01). Луганськ (Bondarenko, T. M. (2008). *Preparing children for school as a pedagogical problem in the theory and practice of educational pedagogy (the other half of the XX century)* (PhD thesis abstract). Luhansk).
- Венгер, Л. А. (1984). Психологическая готовность ребенка к школе. *Вопросы психологии*, 4, 12-14 (Wenger, L. A. (1984). The child's psychological readiness for school. *The issues of psychology*, 4, 12-14).
- Виготський, Л. С. (1966). Игра и ее роль в психическом развитии ребенка. *Вопросы психологии*, 6 (Vigotsky, L. S. (1966). Play and its role in the mental development of the child. *Questions psychologists*, 6).
- Доронова, Т. Н. (2004). *На пороге школы*. Москва: Просвещение (Doronova, T. N. (2004). *On the threshold of the school*. Moscow: Education).
- Дубровина, И. В. (1995). *Готовность к школе*. Москва: Наука-Академия (Dubrovina, I. V. (1995). *Ready for school*. Moscow: Science-Academy).
- Эльконин, Д. Б. (1989). *Избранные психологические труды*. Москва: Педагогика (Elkonin, D. B. (1989). *Selected psychological works*. Moscow: Pedagogy).

- Запорожец, А. В. (1972). Педагогические и психологические проблемы всестороннего развития и подготовки к школе старших дошкольников. *Дошкольное воспитание*, 4, 2-3 (Zaporozhets, A. V. (1972). Pedagogical and psychological problems of all-round development and preparation for school of senior preschoolers. *Preschool education*, 4, 2-3).
- Іляшенко, Т. Д. (2002). Про готовність дітей до шкільного навчання. *Початкова школа*, 3, 69-71 (Iliashenko, T. D. (2002). About the readiness of children for schooling. *Elementary School*, 3, 69-71).
- Йирасек, Я. (1978). Диагностика школьной зрелости. *Диагностика психического развития*. Прага (Jirasek, J. (1978). Diagnostics of school maturity. *Diagnostics of mental development*. Prague).
- Ковшар, О. (2015). *Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти*. Кривий Ріг (Kovshar, O. (2015). *Theoretical and methodological foundations of the organization of the preschool education*. Kryvyi Rih).
- Коджаспірова, Г. (2000). *Педагогический словарь*. Москва: Академия (Kodzhaspirova, H. (2000). *Pedagogical Dictionary*. Moscow: Academy).
- Кондаков, И. М. (2003). *Психология. Иллюстрированный словарь*. Москва: Олма-Пресс (Kondakov, I. M. (2003). *Psychology. Illustrated dictionary*. Moscow: Olma-Press).
- Котырло, В. К. (1971). *Развитие волевого поведения у дошкольников*. Київ: Радянська школа (Kotyrllo, V. K. (1971). *The development of volitional behavior in preschoolers*. Kyiv: Radianska school).
- Кравцова, Е. Е. (1991). *Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе*. Москва: Педагогика (Kravtsova, E. E. (1991). *Psychological problems of children's readiness to learn at school*. Moscow: Pedagogy).
- Кузьмишина, Т. Л. (2005). К вопросу о готовности дошкольников к обучению в массовой школе. *Психология наука и образование*, 2, 101-106 (Kuzmishina, T. L. (2005). On the issue of the readiness of preschoolers to learn in mass school. *Psychology Science and Education*, 2, 101-106).
- Лаврентьева, Г. П. (2000). Готовность дитини до школи: складові успішного навчання. *Дошкільне виховання*, 9, 3-5 (Lavrentieva, H. P. (2000). The child's readiness for school: components of successful learning. *Preschool education*, 9, 3-5).
- Леонтьев, А. Н. (1943). Психическое развития ребенка в дошкольном возрасте. *Вопросы психологии дошкольного возраста*. Москва (Leontiev, A. N. (1943). Mental development of a child in preschool age. *Questions of the psychology of a preschool child*. Moscow).
- Лурия, А. Р. Развитие конструктивной деятельности дошкольников. *Вопросы психологии ребенка дошкольного возраста*, 34-64 (Luriiia, A. R. Development of constructive activities of preschoolers. *Questions of the psychology of a preschool child*, 34-64).
- Люблинская, А. А. (1982). Психологические основы школьной зрелости. *Формирование школьной зрелости ребенка*, 151-156 (Liublinskaia, A. A. (1982). Psychological foundations of school maturity. *Formation of school maturity of the child*, 151-156).
- Маргулян, І. А. (2008). Підготовка до систематичного навчання у школі : комплексна програма розвивальних ігор. *Психолог*, 22-27 (Margulian, I. A. (2008). Preparing to

systematic education at schools: a comprehensive program for developing igors. *Psychologist*, 22-27).

Мейман, Э. (1915). *Интеллигентность и воля. Учение одаренности и характере на психологической основе*. Задруга (Meiman, E. (1915). *Intelligence and will. Teaching giftedness and character on a psychological basis*. Zadruga).

Мухина, В. С. (1986). *Шестилетний ребенок в школе*. Москва: Просвещение (Mukhina, V. S. (1986). *A six-year-old child at school*. Moscow: Education).

Нижегородцева, Н. В., Шадриков, В. Д. (2001). *Психолого-педагогическая готовность ребенка к школе*. Москва (Nizhegorodtseva, N. V., Shadrikov, V. D. (2001). *Psychological and pedagogical readiness of the child for school*. Moscow).

Новак, О. М. (2013). Готовність дитини до навчання у школі як основа забезпечення наступності навчання в дошкільних навчальних закладах та початковій школі. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 1, 16-25 (Novak, O. M. (2013). The readiness of the child to study at school as a basis for ensuring the continuity of education in preschool and primary school. *Bulletin of the National Academy of State Border Service of Ukraine*, 1, 16-25).

Овчарова, Р. В. (2007). *Справочная книга социального педагога*. Москва: Сфера (Ovcharova, R. V. (2007). *Reference book of the social educator*. Moscow: Sphere).

Пантюк, Т. (2016). Розвиток як важливий компонент підготовки дитини до школи. *Гірська школа українських Карпат*, 14, 105-108 (Pantiuk, T. (2016). The development as an important component of the child's preparation for school. *Mountain school of the Ukrainian Carpathians*, 14, 105-108).

[Песталоцци, И. Г. \(1981\). *Избранные педагогические сочинения*](#). Москва: Педагогика (Pestalozzi, I. H. (1981). *Selected pedagogical compositions*. Moscow: Pedagogy).

Речицкая, Е. Г., Пархалина, Е. В. (2000). *Готовность слабослышащих дошкольников к обучению в школе*. Москва: ВЛАДОС (Rechitskaia, E. G., Parkhalina, E. V. (2000). *Readiness of preschoolers with hearing impairments for schooling*. Moscow: VLADOS).

Савченко, О. (2001). Новий етап розвитку 4-річної початкової школи. *Дошкільне виховання*, 1, 6-10 (Savchenko, O. (2001). A new stage in the development of a 4-year primary school. *Preschool education*, 1, 6-10).

Селивёрстова, Е. Н. (2009). *Современная дидактика: от школы знания – к школе созидания*. Владимир: ВГУ (Seliverstova, E. N. (2009). *Modern didactics: from the school of knowledge to the school of creation*. Vladimir).

Усова, О. (1981). *Обучение в детском саду*. Москва: Просвещение (Usova, O. (1981). *Education in kindergarten*. Moscow: Enlightenment).

Ушинський, К. Д. (1983). Людина як предмет виховання. *Вибрані педагогічні твори*. Київ: Радянська школа (Ushynskiy, K. D. (1983). Man as a subject of education. *Selected pedagogical works*. Kyiv: Radianska school).

Brandt, R. (1970). The readiness issue today. *The Record*, Vol. 71, 3, 439-449.

Bruner, J. S. (1970). *Beyond the information given: Studies in the psychology of knowing*.

Gagne, R. M. (1977). *The conditions of learning*. N. Y.; Chicago.

Jirasek, J. (1978). *Pokyny pro administraci a interpretaci orienta Cniho testu inkolni zralosti*. Bratislava.

Kern, A. (1954). *Sitzenbleiberelend und Schulreife*. Freiburg.

Strebel, C. (1957). *Schulreifetest*. Solothurn.

Tyler, F. T. (1964). Issues related to readiness to learn. In E. R. Hilgard (Ed.), *Theories of learning and instruction: The sixty-third yearbook of the national society for the study of education, Part 1*, (pp. 210-239). Chicago.

РЕЗЮМЕ

Белова Елена. Теоретический анализ термина «готовность» к школьному обучению детей старшего дошкольного возраста.

Цель исследования – осуществить теоретический анализ термина «готовность» и раскрыть сущность смежных понятий: «готовность к обучению», «готовность к школе», «подготовка к школе», «школьная зрелость». Основным методом исследования является теоретический анализ психолого-педагогической литературы. Анализ материалов исследования доказывал, что не существует единой позиции относительно понятия «готовность ребенка к школе». Но это понятие включает в свое содержание многоуровневое образование, в котором заложены все взаимосвязанные между собой компоненты и отсутствие одного из них может привести к дисбалансу в структуре будущего школьника. В перспективе планируется рассмотреть психолого-педагогические компоненты готовности детей старшего дошкольного возраста к школьному обучению.

Ключевые слова: *готовность, готовность к обучению, готовность к школе, подготовка к школе, школьная зрелость.*

SUMMARY

Bielova Olena. Theoretical analysis of the term “readiness” for school education of children of senior preschool age.

The aim of the study is to carry out a theoretical analysis of the term “readiness” and to reveal the essence of related concepts: “readiness to study”, “readiness for school”, “preparation for school”, “school maturity”. The main research method is theoretical analysis of psychological and pedagogical literature. The analysis of the research materials proved that the term “readiness” has a single key position, namely – a directed action, the desire to do something. From the content of the problem of studying the concept of “readiness” arise different interpretations: from a medical point of view it is the state, tone, mobilization of all psychophysical systems; from pedagogical – positive attitude to activity, awareness of educational motive, needs; setting for a certain behavior; from the psychological – the focus on the implementation of a particular action in the presence of relevant knowledge, skills and abilities; formation of psychological properties, without which it is impossible to successfully master the activity. Also, it is determined that there is no single position on the concept of “readiness” of the child for school. There are different and common views on this issue. The concept of “readiness to learn” is considered from two positions: the influence of general qualities and patterns on the development of the individual as a whole; selection of components (functional, cognitive, emotional, motivational, personal and social) that indicate readiness for school. “Readiness for school” is determined by the degree of formation of physical, physiological and mental qualities of the child, is determined by a complex structural entity of the individual – his new qualities: his own position, the need for significance. “School preparation” is based on general and special training. Their interaction determines the components of readiness (mental, intellectual, emotional, volitional, social, personal, moral, physical) of a child of older preschool age to acquire new school knowledge,

skills and abilities and to gain new knowledge, skills and abilities at school. The “school maturity” of a preschooler is a psychophysiological aspect of organic maturation, namely the formation of the morphological-physiological and mental system (intellectual, emotional and socio-personal). In the future it is planned to consider the psychological and pedagogical components of the readiness of older preschool children for school.

Key words: *readiness, readiness for learning, readiness for school, preparation for school, school maturity.*

UDC 37.013(045)

Nataliia Kokhanova

Sumy State pedagogical university
named after A.S. Makarenko

ORCID ID 0000-0002-7458-9087

DOI 10.24139/2312-5993/2020.07/156-168

THE PROBLEM OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN PRIMARY SCHOOL IN UKRAINIAN SCIENTIFIC SPACE

The article aims to study research of domestic scientists on teaching a foreign language in primary school. It is determined that this problem is analyzed in several aspects: comparative and pedagogical, professional and pedagogical, linguistic, methodological, psychological, cultural. This article discusses the main aspects of learning a foreign language in an educational environment. The purpose of the article is to implicate the studies of domestic scientists which explore the educational process in a foreign language teaching in various aspects. In the study the methods of analysis, synthesis, generalization, induction, deduction, analogy were used. In this work we analyzed the problem of a foreign language teaching in primary school in the domestic scientific space.

The article concludes that the need to apply these approaches to learning a foreign language, improving the educational process and improving the quality of teaching arose in connection with globalization and the need to create favorable conditions for personal development and socialization in the environment.

Key words: *primary school, foreign language, teaching a foreign language, Ukraine.*

Introduction. Learning a foreign language is important in modern world and is the part of educational process of most schools. We sure that learning foreign languages helps to improve memory as well as to further understand the very concept of communication. Learning a foreign language in the context of history, politics and culture can help to follow world events from primary sources, give the opportunity to draw one's own conclusions and form one's position based on the most reliable information. Besides, in the professional sphere of life, the twenty-first century requires from people global knowledge that can be acquired only using various sources of information.